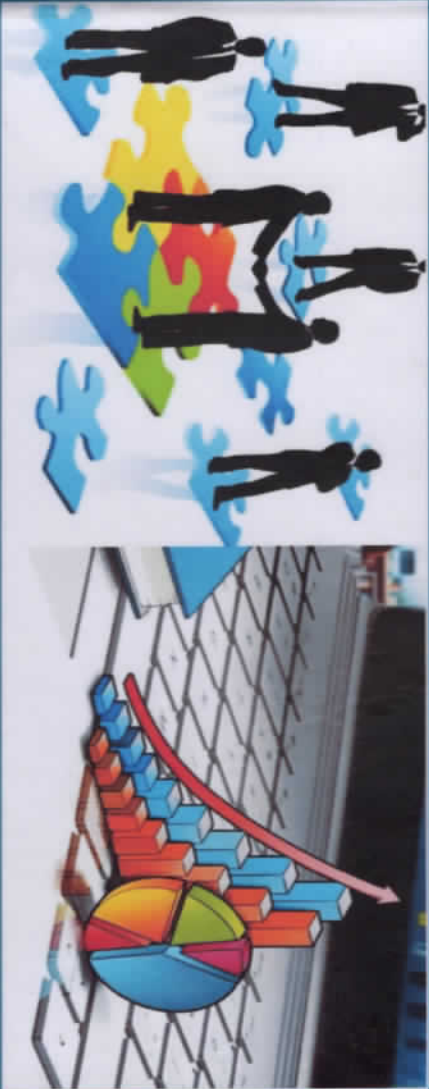

332
Э-48

Эгамбердиев Ф.Т., Элов Д.А., Холмирзаев А.А.,
Рахмонов Р.Н., Бабаходжаев С.Н., Эгамбердиева У.Т.,
Мардонанкулов Т.И., Эгамбердиев Х.Х.

МИНТАҚАЛАР ИҚТИСОДИЁТИНИНГ РАҚОБАТБАРДУШЛИГИНИ ОШИРИШ

МОНОГРАФИЯ

332
3-48

ЎЗБЕКИСТОН RESPUBLIKASI
OLING VA URTA MAXSUS TAYLIM VAZIRLIGI
MIRZO ULUTBEK NOMIDATI
ЎЗБЕКИСТОН МИЛЛИЙ УНИВЕРСИТЕТИ

Эгамбердиев Ф.Т., Элов Д.А., Холмирзаев А.А., Рахмонов Р.Н.,
Бабахолжаев С.И., Эгамбердиева У.Т., Мардонраккулов Т.И.,
Эгамбердиев Х.Х.

“МИНТАКАЛАР ИҚТИСОДИЁТИНИНГ
РАҚОБАТБАРДОШЛИГИНИ ОШИРИШ”

Монография

- 2976 -

ЎЗБЕКИСТОН RESPUBLIKASI
OLING VA URTA MAXSUS TAYLIM VAZIRLIGI
TOSHKENT VILOYATI SHIRCHIK
DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI
AXBOROT RESURS MARKAZI

Тошкент
«Университет»
2020

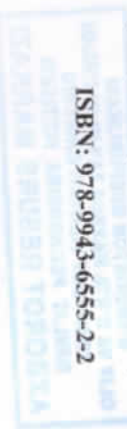
Эгамбердиев Ф.Т., Эглов Д.А., Холмирзаев А.А., Рахмонов Р.Н.,
 Бабахожжаев С.Н., Эгамбердиева У.Т., Мардонасулов Т.И.,
 Эгамбердиев Х.Х. "Минтакалар иқтисодиётининг рақобат-
 бардошлигини ошириш". Монография. -Т.: "Университет", 2020,
 204 бет.
 УЎК: 332.144
 КБК: 65.5
 М 52

Монографияда Глобаллашу шароитида минтакалар иқтисодиёти рақобатбардошлиги ўсишига методологик ёндашувларнинг шакллантирилиши ва ривожлантирилишининг назарий ва амалий муаммолари ўрганилиб, ушбу лойиҳани амалга ошириш учун илмий изланишлар олиб борилган ҳолда хоржиж тажрибаси ва махсус дастурлар тадқиқ қилинган ҳолда бошқичма бошқич бир нечта йўналишларда иш олиб борилган.
 Китоб тадқиқотчилар, мутахассислар, тадбиркорлар, бакалаврлар, магистрлар, докторантлар ҳамда кенг китобхонлар оmmasида мўлжалланган.

Тажрибачилар: иқтисод фанлари доктори, проф.
 М.Махкамова (ТДТУ)
 иқтисод фанлари доктори, проф.
 Х.П.Абдулқосимов (УзМУ)

Мирзо Улугбек номидати Ўзбекистон Миллий университети Илмий-техниканвий кенгашининг 2020 йил 21 октябрдаги 9-сонли мажлисида чоп этишга тавсия этилди.

Монография фундаментал давлат илмий грант ОТ-Ф1-101 "Глобаллашу шароитида минтакалар иқтисодиёти рақобатбардошлиги ўсишига методологик ёндашувлар" мавзуси доирасида тайёрланган

ISBN: 978-9943-6555-2-2

© "Университет" нашриёти, Тошкент, 2020 й.

	Қирғиш	4
I БОВ	Миллий иқтисодиётнинг рақобатбардошлигида методологик ёндашувлар ва назарий қарашлар таҳлили	7
1.1	Жаҳон иқтисодиётининг ривожланиши ва минтакавий иқтисодиётнинг рақобатбардошлиги ўртасидаги боғлиқлиқнинг услубий асослари	7
1.2	Глобаллашу шароитида минтакавий ва жаҳон иқтисодиётининг ўзаро таъсирининг асосий шакллари	17
1.3	Бозор муносибەтлари ривожланиши шароитида қишлоқ хўжалиги соҳасини ривожланиши ва иқтисослаштириши башорат қилишнинг услубий ёндашувлари	25
II БОВ	Тарқажий этган мамлакатлардаги тажрибалардан фойдаланиб Ўзбекистонда рақобатбардошлиқни ошириш амалиётини такомиллаштириш учун қўллаш имкониятлари	37
2.1	Инновация кенити ривожланиши шароитида минтакаларнинг ташвиқ иқтисодий алоқаларини шакллантириш бўйича хорражий мамлакатларнинг тажрибаси	37
2.2	Хорражий мамлакатларда минтакаларни комплекс ривожланишини тартибга солишнинг шакл ва усуллари	47
2.3	Минтакавий инфратузалас ривожлантириш шароитларда рақамли иқтисодиётни тўқинлашда тадбиркорликни роли	58
2.4	Минтакавий ривожланиши давлат томонидан тартибга солишнинг хорражий тажрибаси	76
III БОВ	Минтакалар иқтисодиётининг рақобатбардошлиги ўсиши амалиёти ҳолатини қиёсий таҳлили ва ривожланиши тенденциялари	90
3.1	Худудлараро мутаносибликлар – иқтисодий минтакаларни барқарор ривожлантиришнинг муҳим шарти сифатида	90
3.2	Ўзбекистонда иқтисодиёт тармоқларида хорражий инвестицияларни жалб қилишнинг ҳозирги даражаси	97
3.3	Республика худудлари бўйича саноат маҳсулоти ишлаб чиқариш тенденцияси	103
IV БОВ	Давлат томонидан минтакалар иқтисодиёти рақобатбардошлигини ошириши қўллаб-қувватлаш ва тартибга солиш сиёсати ва амалга ошириш механизми	116
4.1	Саноатни ривожлантиришнинг худудий тарқибини такомиллаштириш муаммолари	116
4.2	Ўзбекистонда худудларни комплекс иқтисомий-иқтисодий ривожлантириш механизмининг такомиллаштириш йўллари	123
4.3	Худудий инвестиция сиёсати ва худудларни маъмууали	131

	ижтимоий-иктисодий ривожлантириш	
4.4	Мақсадли дастурларни самарали усулларини шакллантириш ва худудий кишлоқ хўжалигини ташкил этиш	137
УБОБ	Ўзбекистонда узок мулатга мўлжалланган илмий иктисодий ривожлантириш ва ракобатбардошлигини оширишни режалаштириш ва самарадорлигини оширишга қаратилган стратегияси ва муқобил илмий прогнозлар	147
5.1	Ўзбекистон худудларини комплекс ривожлантириш истинқоблари	147
5.2	Минтакалар ракобатбардошлигини оширишда иктисодиёт тармок тузилмасини тақомиллаштиришнинг иктисодий самарадорлигига қаратилган прогнозлар	158
	Хулоса	179
	Фойдаланилган адабиётлар рўйхати	191

Қирғиш

Глобаллашув даврида мамлакатлар иктисодиётининг ўзига хос жиҳатлари унинг ички бозори махсулотларининг жакон бозори талабларига жавоб бериши ва унга бўлган талаб билан ўлғанади. Айтиш жоғизки, ракобатбардош махсулот ишлаб чиқарувчи давлатлар иктисодиёти барқарор ва ишончли деб тозилган ҳолда бу давлат билан иктисодий ҳамкорлик кенг йўлга қўйила бошлаши тайин.

Глобаллашув шароитида минтакалар иктисодиёти ракобатбардошлигини ўзиништа методологик ёндашувларнинг шакллантирилишини ва ривожлантирилишини ҳам Ўзбекистон иктисодиётининг жаҳонда тан олининиши ва ўзига хос баҳо берилишида муҳим роль ўйнайди. Ушбу лойиҳани амалга ошириш учун илмий изланишлар олиб борилган ҳолда хориз тақрибаси ва махсус дастурлар талқик қилинган ҳолда босқичма босқич бир нечта йўналишларда иш олиб борилди.

XXI асрда бутун жаҳон иктисодиётининг глобаллашуви тобора авж олиб бориётгани бир пайтда мамлакатлар иктисодий ривожланишини нафакат ўз илмий иктисодиётига, балки, кўп ҳолларда хориз мамлакатлари иктисодиёти ҳам боғлиқ ҳолда ривожланишини кузатишмоқда. Шу жиҳатдан илмий иктисодиётнинг ракобатбардошлигини оширишда, айниқса, ички ишлаб чиқарини имкониётларини ошириш ва минтакавий ўзаро боғлиқ соҳаларини ривожлантиришда бир қанча муаммолар юзга келмоқда. Айниқ, ушбу муаммоларни илмий методологик томондан ҳал қилиш учун илмий изланишлар олиб борилди. Ушбу лойиҳанинг асосий мазмунни минтакалар иктисодиёти ракобатбардошлигини ўзиништа методологик ёндашувларни шакллантириш ва ривожлантириш, ракобатбардош иктисодий ўсеш моделлари ва йўналишларини аниқ белгилаб олиш саналди.

Минтакалар иктисодиёти ракобатбардошлигини ўсешига методологик ёндашувларни қайд қилиш учун бевосита шу кунга қадар бир қанча илмий ва амлий изланишлар олиб борилган. Бирок, ханузгача ракобатбардошлиқни тақомиллаштириш бўйича аниқ самарали йўналишлар қайд этилмаган. Айнан шунинг учун ҳам ушбу мавзуда лойиҳа амалга оширилмоқда. Лойиҳани амалга оширишда бевосита иктисодиёти ракобатбардош махсулот ва хизматлардан таркиб топган бир нечта тарвақий этган мамлакатлар илмий изланишларига мурожаат қилган ҳолда ўз иктисодиётиништа мувофиқ жиҳатларни ўзлаштиришга ҳаракат қилинди. Хусусан, АКШ, Япония, Германия, Канада, Франция ва Хитой сингари мамлакатлар ишлаб чиқарини ва хизматлар бозоридаги ракобатбардош муҳитининг қандай шаклланишини бўйича талқикотлар олиб борилди.

Мамлакат миллий иқтисодиётини рақобатбардошлигини оширишда бевосита интенсиб имкониятлардан мақсамаг даражада фойдаланиш ва қўлланиладиган бошқарув усуллари, махсус режа ва дастурларни қўллашда профессионал ёндашган ҳолда самарали фаолиятни амалга ошириш асосий масала сифатида қаралди. Қўшни мамлакатлар имкониятлари ва хорикий иқтисодий ҳамкорлар билан олиб бориладиган музокарашлар натижасида янги лойиҳаларни айнан қайси йўналишларда олиб бориш юзасидан бир нечта таклифлар ишлаб чиқилди.

Лойиҳани амалга ошириш учун экспертлар ва мутахассис олимларнинг фикрларини қайд этиш мақсадида йирик илмий анжуман ташкил қилинди ҳамда барча мавжуд методологик ёндашулар юзасидан фикр ва мулоҳазалар жамланган. Ушбу анжуманга бевосита мамлакат иқтисодиёт вазирлиги, монополияга қарши кураш ва рақобатни ривожлантириш ташиқилоти ҳамда ушбу соҳанинг энг яхши ходимлари тақлиф қилинди. Барча иштирокчиларнинг ўртасида янги моделлар муҳокама қилинди ҳамда ютуқ ва камчилик жиҳатлар қайд этилди.

1 боб. Миллий иқтисодиётнинг рақобатбардошлигига методологик ёндашулар ва назарий қарашлар таҳлили.

1.1. Жаҳон иқтисодиётининг ривожланиши ва минтақавий иқтисодиётнинг рақобатбардошлиги ўртасидаги боғлиқликнинг услубий асослари

Рақобатбардошлик - бу бозор муносабатларидаги асосий иқтисодий тоифалардан бири бўлиб, у махсулот, корхона, саноат, минтақа, мамлакат даражаларида шаклланиди ва умуман, бошқа аналоглар билан рақобатга қарши туриш қобилиятини ифода этади. Рақобатдошлик перарухиясида иқтисодий жараёнларнинг ўзаро боғлиқлиги ва ўзаро боғлиқлиги ортб бораётган шароитда минтақанинг рақобатбардошлиги алоҳида ўрин тутди. Бу минтақалар бозор муносабатларининг мустақил субъектлари эклипти билан изоҳланган, бу ерда аҳолининг иқтимоий-иқтисодий эҳтиёжларини қондиришнинг белгиланган мақсадлари ва вазифалари бевосита амалга оширилган, бунда уларнинг рақобатбардошлиги жуда муҳимдир¹. Бундан ташқари, Ўзбекистон Республикасининг барча субъектлари ривожланган бозор мақонида қатнашадилар, уларнинг манфиатлари бир-бири билан ҳамбарчас боғлиқ бўлиб, рақобат муҳитини шакллантиради, бу ерда минтақа энг ишончли рақобатдош позициялар билан фозиб чиқади, барча хўжалик юритувчи субъектларнинг самарали талбиркорлик ва тижорат фаолияти учун қулай шароит яратди. Минтақанинг рақобатбардош мавқеи деганда минтақа учун мос рақобат соҳасида (товар ва хизматлар бозори, капитал, инвистициялар) қулай мавқеини яратилган омишлар ва шароитлар билан белгиланган рақобатбардош услуликлар тушунилади. Хозирги пайтда минтақаларнинг ишончли рақобатдош мавқеиси ва уларнинг рақобатбардошлик даражасининг ошиши минтақалар иқтисодиётини барқарор ривожлантиришнинг муҳим шартларига айланмоқда. Шу билан бирга, минтақанинг рақобатбардошлигини ошириш нафақат унинг иқтисодиётини ривожлантириш воситаси, аҳолиси турмуш даражаси ва сифатини оширишнинг асосий омилли сифатида ҳам кўриб чиқилмоқда. Аҳолининг ўсиб бораётган эҳтиёжларини қамраб оладиган иқтисодий ривожланишнинг хозирги босқичида содир бўлаётган инвистициялар учун минтақаларнинг тобора қучайиб бораётган рақобати минтақавий рақобатдошликнинг моҳияти ва иқтисодий мазмунини очиб беришга таъсирларни қучайтиради. Шу билан бирга, иқтисодий жараён сифатида минтақанинг рақобатбардошлиги мураккаб ва зиддиятли ҳаракатлар мазмунидир. Уларга жуда кўп турли хил шароитлар таъсир қилади: ишлаб чиқаришнинг факторий шартлари (хўдудни ҳолаш, малакани кадрлар, ривожланган моддий ва бозор инфратузилмаси билан таъминлаш);

1 | The Global Competitiveness Report 2001-2002, Executive Summary, Competitiveness and Stages of Economic Development, Michael E. Porter, Jeffrey D. Sachs, John W. McArthur.